

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

“KRİMİNALİSTİKA” KAFEDRASI

**“CINAYƏTLƏRİN AÇILMASININ VƏ ARAŞDIRILMASININ
KRİMİNALİSTİK TƏMİNATI” FƏNNİ ÜZRƏ KURSANTLAR
ÜÇÜN**

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU:2 QƏSDƏN ADAMÖLDÜRMƏ CINAYƏTLƏRİNİN
ARAŞDIRILMASININ TƏŞKILATI VƏ METODIKI TƏMİNATI**

Tərtib etdi: «Kriminalistika» kafedrasının

baş müəllimi, polis polkovnik-leytenantı Ələkbər Allahverdiyev

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № 5. “ 7 yanvar ” 2010-cu il

B A K I 2 0 1 0

Mövzu №2: Qəsdən adamöldürmə cinayətlərinin araşdırılmasının təşkilati və metodiki təminatı

P L A N :

GİRİŞ:

- 1. Qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikası-törədilməsi və gizlədilməsi üsulları**
- 2. Naməlum meyit və ya onun hissələrinin tapılması zamanı ilkin istintaq hərəkətləri**
- 3. Sonrakı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri**

NƏTİCƏ:

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi. Bakı, 2001.
2. R.S.Belkin «Kriminalistika», Moskva, 1986, səh.367-377
3. F.Y.Səməndərov «Şəxsiyyət əleyhinə edilən cinayətlər», Bakı, 1997.
4. A.Q.Filippova «Kriminalistika» Uçebnik, Moskva, 1988
5. «Polis haqqında» Qanun, Bakı, 1999.
6. «Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında» Qanun, Bakı, .
7. DİN-in 05 aprel 2008-ci il tarixli 174 №-li əmri «DİN-in kolleğiya qərarının elan edilməsi barədə» Kolleğiya qərarı KQ-2/1 «Keçmiş illərin bağlı qalmış qəsdən adamöldürmə cinayətlərinin açılması istiqamətində fəaliyyətin təşkil edilməsi haqqında»
8. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999.
9. Mahmudov A, Əliyev B. Kriminalistika: sxemlər, şərhlər, terminlər. Tədris-metodik vəsait. Bakı, 2003.
10. Allahverdiyev Ə. Hadisə yerində meyitə baxışın taktiki xüsusiyyətləri. DİN-in Məlumat Bülleteni № 3, 2007.
11. Musayev Ş. Məhkəmə təbabəti. Dərslik. Bakı, 2006.
12. A.M.Mahmudov, Ə.Ə.Allahverdiyev, Ş.Ş.Abdurahmanov, R.M. İsaqov «Hadisə yerinə baxış» Tədris metodik vəsait Bakı 2009.

G İ R İ Ş

Həyat və sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlərdən adam öldürmə cinayətləri daha çox baş verir. Bu növdən olan cinayətlər əsasən tamah məqsədilə və qrupların üzvləri arasındakı “araşdırma” zəminində törədilir. Bəzən adam öldürmə xuliqanlıq niyyəti ilə, zorlamaqla əlaqədar və hamilə vəziyyətdə olan qadını öldürməklə də törədilir. Bu cinayətlərin əsas təhlükəli üsullarından biri “sifarişlə” adam öldürmədir. Qəsdən adam öldürmə cinayətini cinayət törətmiş şəxslərin (qatillərin) əvvəlcədən hazırlığı və peşəkarlığı ilə fərqlənir. Belə cinayətlərin açılması həmişə böyük əmək tələb edir. Çünkibu növ cinayətlər xüsusi üsullarla törədilir.

Adam öldürmə cinayətləri ilə əlaqədar cinayət işlərinin istintaqını prokurorluq orqanlarının müstəntiqləri aparır. Bu da ondan irəli gəlir ki, şəxsiyyətin həyatdan məhrum edilməsi qanunvericilikdə ön cərgədə öz əksini tapmaqla, ağır cinayətlər sırasında durur. Cəmiyyətimiz üçün ictimai təhlükəliliyi baxımından adam öldürmə digər cinayətlərdən xüsusilə fərqlənir.

Adam öldürmə cinayətlərinin motivi - tamah, intiqam, qısqançılıq və s. ola bilər. Elə buna görə də cinayətlər üzrə istintaq prosesində motiv, məsuliyyət müəyyən edən normanın düzgün seçilməsi üçün aydınlaşdırılır.

Ölüm işləri üzrə sonrakı istintaq hərəkətləri sırasına ən əvvəl, şahidlərin, şübhə edilən şəxslərin, təqsirləndirilən şəxslərin dindirilməsi, ekspertizaların təyin edilməsi aiddir.

Hadisəni görənlərin dindirilməsindən sonra, şahid qismində ölən və ya itkin düşənin qohumları, onu tanıyan digər şəxslər, qonşuları, iş yoldaşları, tanışları, ölənin və ya itkin düşən barədə xəbər verə bilənlər dindirilir. Qətl törədildiyi və ya meyitin tapıldığı yerdən çox vaxt müəyyən şəxslərin (poçtalyonların, avtobus sürücülərinin, növbəyə çıxan polislərin, mühafizəçilərin, meşəbəyilərin və s.) gündəlik marşrutları keçir. Belə şəxsləri mütləq dindirmək lazımdır. Onlar qətlə bağlı mühüm halların müəyyən edilməsinə kömək edə bilərlər. İş üçün əhəmiyyət kəsb edən məlumatları çox vaxt öldürülən şəxsin qeyd kitabçasında ünvanları və telefon nömrələri olan şəxslərdən almaq mümkündür.

Sual 1. Qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin kriminalistik xarakteristikası, törədilməsi və gizlədilməsi üsulları.

İnsan həyatı öz təbiətinə görə ən mühüm, əvəzedilməz dəyərdir. İnsanın həyatına qarşı yönələn cinayətlər törədildikdə, vurulan zərərin aradan qaldırılması mümkün olmayan nəticə baş verir və həyat itirilir.

Adam öldürmə cinayətləri aşağıdakı növlərə bölünür:

- qəsdən adam öldürmə (CM-in 120-ci maddəsi);
- ananın yeni doğduğu uşağını qəsdən öldürməsi (CM-in 121-ci maddəsi);
- güclü ruhi həyəcan vəziyyətində qəsdən adam öldürmə (CM-in 122-ci maddəsi);
- zəruri müdafiə həddini aşmaqla adam öldürmə (CM-in 123-cü maddəsi) ;
- ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə (CM-in 124-cü maddəsi);
- özünü öldürmə həddinə çatdırma (CM-in 125-ci maddəsi).

Adam öldürmə cinayəti zərər çəkmiş şəxsin həyatdan məhrum edilməsi ilə xarakterizə olunur.

Bu cinayətə görə məsuliyyət müəyyən edən maddənin dispozisiyasında obyektiv cəhət həyata ziyan yetirən hərəkəti və ya hərəkətsizliyi, habelə bunlardan biri ilə bağlı ictimai təhlükəli nəticəni nəzərdə tutur.

Ümumiyyətlə, adam öldürmə cinayəti fəal hərəkətlərlə törədilir (odlu silahla, soyuq silahla öldürmə, suda boğma, qida məhsulları vasitəsilə zərər vermə, uca yerdən itələmə və s.).

Adam öldürmə müəyyən hallarda hərəkətsizliklə də törədilə bilər. Məsələn, ananın yeni doğduğu uşağını öldürmək məqsədilə süd verməməsi və s.

Başqa şəxsin onun öldürməsinə dair xahişinə əməl edib öldürmə belə məsuliyyəti aradan qaldırmır (məsələn, evtanaziya - əzab çəkən, sağalmasına ümid qalmayan xəstənin xahişi ilə öldürmə, CM-in 135-ci maddəsi).

Bu cinayətlərin törədilmə üsulu CM-in ağırlaşdırıcı hallarda qəsdən adam öldürməyə görə məsuliyyəti müəyyən edən 120-122, 217-ci maddələrinin tərkib əlaməti kimi müəyyən edilmişdir.

Adam öldürmənin törədildiyi vaxt və şərait bəzən onun sosial təhlükəliliyini azaldır. Qanunvericilik belə şəraitlə bağlı ananın yeni doğduğu uşağı doğum vaxtı, yaxud doğumdan bilavasitə sonra öldürməsinə, zəruri müdafiə həddini aşmaqla adam öldürməni, cinayətkarı yaxalamaq üçün zəruri olan tutulma tədbirlərinin həddini aşmaqla adam öldürməni aid edir.

Adam öldürmə cinayətlərinin motivi - tamah, intiqam, qısqançılıq və s. ola bilər. Elə buna görə də cinayətlər üzrə istintaq prosesində motiv, məsuliyyət müəyyən edən normanın düzgün seçilməsi üçün aydınlaşdırılır.

Həyat və sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlərdən adam öldürmə cinayətləri daha çox baş verir. Bu növdən olan cinayətlər əsasən tamah məqsədilə və qrupların üzvləri arasındakı "araşdırma" zəminində törədilir. Bəzən adam öldürmə xuliqanlıq niyyəti ilə, zorlamaqla əlaqədar və hamilə vəziyyətdə olan qadını öldürməklə də törədilir. Bu cinayətlərin əsas təhlükəli üsullarından biri "sifarişlə" adam öldürmədir. Qəsdən adam öldürmə cinayətini cinayət törətmiş şəxslərin (qatillərin) əvvəlcədən hazırlığı və peşəkarlığı ilə fərqlənir. Belə cinayətlərin açılması həmişə böyük əmək tələb edir. Çünkibu növ cinayətlər xüsusi üsullarla törədilir.

Qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin gizlədilməsi zamanı cinayətkarlar çalışırlar ki, meyiti yoxa çıxarsınlar. Onu hissələrə bölərək, güman edilməyən yerlərə atırlar. Çox vaxt isə ölüm faktları intihar, təsadüfi hadisə və adi ölüm kimi səhnələşdirilir.

Adam öldürmə cinayətləri əsasən gecə vaxtı törədilir. Bu növ cinayətlərin baş verməsi zamanı xarakterik maddi izlər saxlanılır: meyit, insan orqanları, məhv edilməmiş izlər, cinayətin törədilmə aləti və s. Bundan başqa, təcrübədən irəli gələrək qeyd etmək olar ki, adam öldürmədə cinayətkar çalışır ki, cinayətin maddi izini itirsinsin, ancaq belə halda cinayətin ideal izləri qalır.

Ümumiyyətlə, bu növ cinayətlərin törədilməsi və hazırlanması, meyitin gizlədilməsi və s. haqqında şahidlər məlumat verə bilirlər.

Bir qayda olaraq, bu növ cinayətləri törədən şəxslər məişətdə xüsusi azgınlığı, həyasızlığı, qəddarlığı, əxlaqsızlığı, narkotik vasitələrə və spirtli içkilərə meyilli ilə fərqlinirlər.

Adam öldürmə cinayətləri əsasən, odlu silah, soyuq silah, digər əşyalar (predmetlər) tətbiq etməklə, zəhərləmə, asma, suda boğma, yandırma kimi üsullarla törədilir.

Respublikamızda adam öldürmə cinayətləri ümumi cinayətlərin az bir hissəsini təşkil edir, lakin bu cinayətlərin böyük ictimai təhlükəliliyi müstəntiqdən belə ağır cinayətlərin bağlı qalmaması üçün yaxşı biliyə malik olmağı və ölüm işləri üzrə istintaq metodikasını düzgün tətbiq etməyi tələb edir.

Araşdırma zamanı müstəntiq insanın həyatdan məhrum edilməsi faktı ilə yanaşı, ölənin şəxsiyyətini, ölümün səbəbini, yerini, vaxtını və üsulunu müəyyən edir. Adam öldürmənin bilavasitə kim tərəfindən (və ya iştirakçılıqla) törədildiyini, insanı həyatdan məhrum etmədə təqsirləndirilən şəxsin təqsirini, həmçinin təqsirin formasını müəyyən etmək xüsusilə vacibdir.

Digər kateqoriyalı işlərdə olduğu kimi, ölüm işlərinin də istintaqı zamanı cinayətkar tərəfindən vurulmuş ziyanın xarakteri və miqdarını sübut etmək mümkündür. Maddi ziyan, məsələn, ailə başçısının öldürülməsi zamanı ölümə sui-qəsd baş verdikdə, zərərçəkən şəxs sağ qalsa da, şikəst olduğu vaxt aydınlaşdırılır.

Müstəntiq həmçinin törədilmiş ölüm hadisəsinə kömək etmiş səbəb və şəraiti müəyyən etməli və onların aradan qaldırılması üçün tədbirlər görməlidir.

Əgər şəxs özü təqsirini boynuna almaqla könüllü gələrsə, onda onun gəlməsinin əsl motivini müəyyən etmək lazımdır.

Bütün bu qeyd olunanlardan irəli gələrək, CPM-in 139-cu maddəsinin tələblərini əsas tutaraq, aşağıdakı sübut edilməli olan halları göstərmək olar:

- adam öldürmə cinayəti baş veribmi;
- cinayəti bilavasitə kim törədib, iştirakçılar kim olub, cinayətin törədilməsi motivləri nə olub;
- adam öldürmə cinayətinin törədilməsi vaxtı, yeri və üsulu;
- meyitin şəxsiyyəti;
- təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyətini xarakterizə edən məlumatlar, onların məsuliyyətini yüngülləşdirən və ya ağırlaşdıran hallar;
- əgər qəsdən adam öldürmə cinayəti baş veribsə, cinayət haqqında xəbər verilməməsi və ya cinayəti əvvəlcədən vəd etmədən gizlətmə faktı varmı;
- adam öldürmə cinayətinin törədilməsinə sövq edən hallar.

Yuxarıda sadalanan və adam öldürmə ilə əlaqədar sübut edilməli halların dairəsi cinayətin törədilməsi hallarından və xarakterindən asılı olaraq daha da geniş ola bilər.

Cinayət işinin başlanmasının xüsusiyyətləri

Adam öldürmə cinayətləri ilə əlaqədar cinayət işlərinin istintaqını prokurorluq orqanlarının müstəntiqləri aparır. Bu da ondan irəli gəlir ki, şəxsiyyətin həyatdan məhrum edilməsi qanunvericilikdə ön cərgədə öz əksini tapmaqla, ağır cinayətlər sırasında durur. Cəmiyyətimiz üçün ictimai təhlükəliliyi baxımından adam öldürmə digər cinayətlərdən xüsusilə fərqlənir. Çünki cəmiyyətin ən ali nümayəndəsi olan insan, zor tətbiq edilməklə, xarici amillərin təsirindən baş verən ölümə məruz qalır.

Ölüm barədə işlər adətən, vətəndaşların ərizələrinə, müəssisə və təşkilatların və onların vəzifəli şəxslərinin, ictimai təşkilatların nümayəndələrinin meyitin (və ya onun ayrı-ayrı hissələrinin) tapılması və ya adamın itkin düşməsi haqqında məlumatlarına, müstəntiqin, prokurorun, təhqiqatçının bilavasitə ölüm əlamətlərini aşkar etməsinə, həmçinin adam öldürən şəxsin (və ya bu cinayətin iştirakçılarının) könüllü gəlməsinə əsasən başlanır.

Ölümlə bağlı cinayət işinin başlanması məsələsi ölümün bu və ya digər növünün əlamətlərini göstərən zəruri məlumatların olmasından asılı olaraq həll edilir. Əgər müstəntiqin fikrinə görə cinayət işi başlamaq üçün əldə olan məlumatlar azlıq təşkil edirsə, o, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 208-ci maddəsinə əsasən müxtəlif yoxlama hərəkətləri həyata keçirə bilər. Meyitin tapılması hallarında ölənin şəxsiyyəti və hadisəni görənlərin, ölənin qohumlarının və ya qonşularının

ifadəsi nəticəsində ölümün halları müəyyənləşdirilir. Meyitə və onun tapıldığı yerə baxışın əsas məqsədi zorakı ölümün əlamətlərinin olub-olmamasını müəyyən etməkdir. İstisna hallarda meyitə baxış cinayət işinin başlanmasından əvvəl də keçirilə bilər. Meyitin tapılması zamanı yoxlama hərəkətlərinə aiddir: mərhumun xəstəlik tarixinin, həmçinin həkimlərdən və digər vəzifəli şəxslərdən izahatların alınması.

Cinayət işi başlamazdan əvvəl, ərizəçilərdən (itkin düşənin qohumlarından, qonşularından, iş yoldaşlarından) izahatlar alın bilər. Bu halda itkin düşənin itdiyi gün geydiyi paltarların əlamətləri, özü ilə götürdüyü predmetlər müəyyən edilir. Əgər itkin düşən şəxsin fotosəkili varsa, ərizə verən şəxsə onu verməyi təklif etmək lazımdır. Sonra isə itmənin şəraitini, vaxtını, yerini, kimin onu axırıncı dəfə harada görməsini, onun planlarını, məqsədini, qohumlarla, qonşularla münasibətini və s. müəyyən etmək vacib amillərdən hesab olunur. Sorğu zamanı itkin düşənin gedəcəyi güman edilən yerlər, o cümlədən onun digər yerlərdə yaşayan qohumlarının, tanışlarının ünvanları müəyyən edilir.

Yoxlama müddətində itkin düşən şəxsin gedəcəyi yerlərin müəyyən olunması üçün polis və prokurorluq orqanlarına istiqamətləndiricilər göndərilir, meyitxanalardan, xəstəxanalardan və digər müəssisələrdən arayışlar alınır.

Yerli polis orqanlarının köməyi ilə onun hər hansı bir hüquqazidd hərəkətinə görə həbsdə olması, həmçinin şəxsiyyəti müəyyən edilməmiş meyitlərin içərisində olub-olmaması aydınlaşdırılır. İtkin düşən şəxsin yeri müəyyən edilmədikdə, onun öldürülməsinə əsas verən əlamətlər olduqda cinayət işi başlanır. Cinayət işinin başlanılmasına əsas verən faktiki məlumatlar çox müxtəlifdir. Məsələn, itkin düşənin mənzilində qan izlərinin tapılması, ərizə verən şəxsin dediyinə və işin hallarına görə itkin düşənin özü ilə götürəcəyi əşyaların onun ölümünə aidiyyəti olması, itkin düşən şəxslə onunla ədaqədə olan şəxslər arasında düşmənçilik münasibətlərinin olması, onun ünvanına hədələr söylənməsini, həmin şəxsə böyük miqdarda pul məbləğinin və ya qiymətli əşyaların olmasını və s. aid etmək olar.

Hadisə yerinə baxış və digər ilkin istintaq hərəkətləri zamanı aşağıdakı tipik fərziyyələr irəli sürülür:

- a) həmin şəxs öldürülmüşdür;
- b) həmin şəxs intihar etmişdir;
- c) bədbəxt hadisə baş vermişdir;
- ç) şəxs öz əcəli ilə ölmüşdür.

Əgər şəxs itkin düşərsə, onda aşağıdakı fərziyyələri tipik hesab etmək olar:

- a) itkin düşən şəxs meyitin gizlədilməsi və ya məhv edilməsi ilə əlaqədar öldürülmüşdür;

b) şəxsin itkin düşməsinə səbəb başqa cinayətin baş verməsi olmuşdur (qeyri-qanuni abort, yol hərəkəti qaydalarının cinayətkarcasına pozulması, təhlükədə qoyma);

c) itkin düşən şəxs ölmüşdür, lakin ölüm cinayət nəticəsinə deyil, bədbəxt hadisə, xəstəlik, qocalıq və digər səbəblərdən baş vermişdir;

ç) itkin düşən şəxs sağdır, lakin hər hansı səbəbdənsə, özü barədə heç bir məlumat vermir.

İbtidai istintaqın planlaşdırılması

Ölüm işləri üzrə müstəntiqin işinin planlaşdırılması cinayət işinin başlanmasına əsas verən faktiki məlumatların təhlilindən və ilkin istintaq hərəkətləri gedişi prosesində toplanmış məlumatlardan başlanır. Meyit və ya onun hissələrinin tapılması, şəxsin itkin düşməsi barədə məlumatların məzmunu hadisə yerində və meyitə baxışın nəticələri ilə meyiti aşkar edənlərin və ya itkin düşən şəxsin yerini bildirenlərin dindirilməsi ilə, meyitin məhkəmə - tibb ekspertizası ilə birlikdə təhlil edilir, digər ilkin istintaq hərəkətlərinin və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələri ilə müqayisə edilir. Bu əsasla ölüm barədə konkret iş üzrə istintaqın vəzifələri müəyyən edilir.

İşin hallarından asılı olaraq, hadisələrin xarakteri barədə olan məlumatların həcmi, ölümün törədilmə üsulu, zərərçəkənin şəxsiyyəti, ölümün mümkün motivləri, şübhəli şəxsin olub-olmaması və s. istintaqın qarşısında duran vəzifələrdir. Onlar həmçinin ayrı-ayrı istintaq mərhələlərində də dəyişir. Belə ki, meyit tapılarkən və qətl törədən barədə məlumatlar yoxdursa, ilkin istintaq hərəkətlərinin və əməliyyat-axtarış tədbirlərinin başlıca vəzifələri hadisələrin xarakterinin aydınlaşdırılması, gecikdirildikdə itirilə bilən sübutların aşkar edilməsi, qətl törədənin müəyyən edilməsi və tutulması, qətlin mötvlərinin və onun törədilmə üsulunun müəyyən edilməsidir. Şübhə edilən şəxslər müəyyən edildikdə isə əsas vəzifə onların ölümdə iştirakının yoxlanılması, şübhə edilən şəxsin ifadələrini nəzərə almaqla, yeni sübutların alınması, qətlin bütün iştirakçılarının müəyyən edilməsidir.

Toplanmış faktiki məlumatların təhlili və sintezi, onlar arasındakı əlaqələrin tədqiqi yuxarıda verilmiş tipik ümumi fərziyyələri (qətl, intihar, bədbəxt hadisə, öz əcəli ilə ölmə), onların yoxlanılması yollarını detallaşdırmağa və konkretləşdirməyə imkan verir. Belə ki, asılmış meyit tapılarkən, təxirəsalınmaz hərəkətlərin nəticələrinə əsasən, aşağıdakı fərziyyələr irəli sürülə bilər:

- asılma yolu ilə intihar edilmişdir;
- intihar etməyə vadar etmə olmuşdur;
- qətl baş vermişdir, sonradan intihar kimi səhnələşdirmək üçün meyit asılmışdır.

Xüsusi fərziyyələr arasında ölümün törədilməsinin yeri, vaxtı və üsulu (xüsusilə, ilkin istintaq hərəkəti zamanı meyit tapıldığı hallarda), xəsarətlərin yaranma mexanizmi; qətlin və ya intiharın motivləri; meyitin bölündüyü yer və ya gizlədildiyi yer; qətlin törədilməsi və ya meyitin bölünməsi üçün

istifadə edilən alət, bölünmüş meyitin hissələrinin yerləşdiyi yer və ölən əşyaları; itkin düşən şəxsin öləcəyi mümkün olan yerlər barədə fəaliyyətlər ola bilər. Ölüm işləri üzrə istintaqın işçi proqramında əsas yeri qətlin motivləri, üsulu və qətli törədən şəxsiyyəti barədə fərziyələrin qurulması və yoxlanılması tutur. Göstərilən bu üç fərziyyə və onların yoxlanılması adətən bir-biri ilə bağlıdır.

Ölüm işlərinin istintaqı zamanı yazılı plan tərtib etmək lazımdır. O, özündə irəli sürülmüş bütün ümumi fərziyələrin yoxlanılmasını nəzərdə tutmalıdır. Xüsusi fərziyələr isə həm paralel, həm də ardıcıl yoxlanıla bilər.

Strukturuna görə istintaq planı, bir qayda olaraq, irəli sürülmüş ümumi fərziyələrə əsasən tərtib edilir. İstintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri planda irəli sürülmüş ümumi fərziyələrə görə, məsələn, ölüm faktı müəyyən edilib, onu törədən şəxs isə məlum deyil, qruplaşdırılır.

Sual 2. Naməlum meyit və ya onun hissələrinin tapılması zamanı ilkin istintaq hərəkətləri

Meyitin və ya onun hissələrinin tapıldığı vaxt aşağıdakı ilkin istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi məqsədyönlüdür:

- hadisə yerinə baxış (özündə meyitə ilkin xarici baxışı əks etdirir); meyitin və ya onun hissələrinin tanınma üçün təqdim edilməsi; şahidlərin, ilk növbədə, hadisəni görənlərin və meyiti aşkar edən şəxslərin dindirilməsi;; məhkəmə - tibbi ekspertizanın təyin edilməsi; cinayətdə şübhə edilən şəxsin tutulması, onun dindirilməsi; yaşayış və iş yerində axtarış aparılması. Əgər ölmüş şəxs məlumdursa, çox vaxt onun evində axtarış aparılması məqsədəuyğundur. İşin konkret halları ilkin hərəkətlər qismində digər istintaq hərəkətlərinin də həyata keçirilməsinə zərurət yarada bilər.

Hadisə yerinə baxış (CPM-in 236-cı maddəsi). Ölüm işlərində meyitin və ya onun hissələrinin tapılması zamanı hadisə yeri aşağıdakılar ola bilər:

- meyitin və ya onunun hissələrinin tapıldığı yer;
- sonradan ölümə nəticələnən bədən xəsarətlərinin yetirildiyi yer;
- meyitin hissələrə bölündüyü yer.

Bu yerlər adətən, üst-üstə düşür, lakin qeyd olunan məkan amilləri müxtəlif də ola bilər. Ölüm işlərində hadisə yerinə, meyitə və ya onun ayrı-ayrı hissələrinə, həmçinin ayrıca aşkar edilmiş cinayət alət və vasitələrinə, ölən paltarlarına və digər əşyalarına baxış zamanı hadisə yerinə baxışın ümumi qayda və üsullarından istifadə edilir.

Müstəntiq hadisə yerinə gələrkən, ən əvvəl mütəxəssisin - məhkəmə-tibb ekspertinin köməyi ilə zərərçəkmiş şəxsə həyat əlamətlərinin olub-olmamasını yoxlayır. Əgər onda həyat əlamətləri aşkar edilərsə, bu zaman təcili olaraq, ona tibbi yardımın göstərilməsi və tibb müəssisəsinə göndərilməsi üzrə tədbirlər görülür. Zəruri kömək göstərildikdən sonra və ya zərərçəkmiş şəxsin öldüyünə əmin olunduqda, hadisə yerinə baxış keçirmək olar. Əgər zərərçəkən hələ sağdırsa, lakin onun öləcəyi təhlükəsi

varsa, bu zaman çox ehtiyatla, heç olmasa ondan baş verən hadisənin qısa da olsa, təfəsilatını öyrənməyə çalışmaq lazımdır. Hadisə yerinə baxışa başlamazdan əvvəl, hadisəni görənlərlə və meyiti aşkar edən şəxslərlə (əgər onlar orada iştirak edirlərsə) qısa söhbət aparılır.

Ölümcül yaralanmış şəxsin, meyitin və ya onun hissələrinin tapıldığı yerlərə baxış, adətən meyitdən və ya yaralı şəxsin tapıldığı yerdən başlanılır. Bu yerə hadisə yerinin mərkəzi kimi baxılır. Bu zaman baxış mərkəzdən ətrafa doğru (periferiyasına) aparılır (ekssentrik üsul). Meyitin tapıldığı konkret şəraitdən asılı olaraq daha məqsədəuyğun baxışın digər ardıcılığı da ola bilər. Məsələn, əgər meyit mənzilin hər hansı bir otağındadırsa, giriş qapısında və ya pəncərədə sındırma izləri aşkar edilərsə, bu zaman baxışın konsentrik üsulu tətbiq edilir (ətrafdan mərkəzə doğru).

Baxış zamanı xüsusilə meyitdə və paltarada olan zədələrin müəyyən edilib təsvir edilməsinə, həmçinin cinayətkarın və ya onun hərəkətlərinin qalan izlərinin müəyyən edilməsinə diqqət yetirmək lazımdır. Bu zaman zədələrin sayına, lokalizasiyasına, qarşılıqlı yerləşməsinə, onların formalarına və ölçülərinə, həmçinin zədələrin qıraqlarının və küncələrinin xarakterinə diqqət yetirmək lazımdır.

Artıq qurumağa başlayan meyitin sıxılmış əllərini açmaq və diqqətlə yoxlamaq lazımdır. Bəzən əldə qalan predmetlər (kiçik əşyalar, daşlar, tüklər, paltar cırığı və s.) mütləq götürülür və öyrənilir. Meyitin təbii dəliklərinə də baxılır. Meyitə məxsus halların (meyitin qacılması, meyit ləkələri, mumiyalaşma halları) müəyyən edilməsi, qeyd edilməsi və düzgün qiymətləndirilməsi, ölümün baş vermə vaxtı, meyitin pozasında (vəziyyətində) edilmiş dəyişikliklər barədə, həmçinin onun müəyyən şəraitə düşmə vaxtı barədə müsbət nəticələrə gəlməyə imkan verir. Bir çox hallarda meyitin ayaqqabısında qalan palçığı, həmçinin dırnaqlarını tutmaqla və ya qaşımaqla orada qalan çirki götürmək lazımdır.

Meyitə və hadisə yerinə baxış keçirərkən, neqativ halları da nəzərə almaq lazımdır. Belə ki, əgər meyitin üzərində geniş açıq zədələr varsa, lakin meyitin yerləşdiyi yerdə qan izləri azdırsa və ya tamamilə yoxdursa, onda belə fərz etmək olar ki, ölüm hadisəsi başqa yerdə törədilib və sonradan onun tapıldığı yerə qətilib.

Meyit və onun tapıldığı yerə baxış keçirən müstəntiq artıq müəyyən fərziyyələr (ümumi və xüsusi) irəli sürə bilər. Lakin sonrakı baxış prosesində ölümün səbəbi, motivi, tapılmış izlərin, predmetlərin kimə məxsusluğu və s. barədə bir ümumi fərziyyədən və ya hansı bir fikirdən çıxış etmək yolverilməzdir. Hər bir yeni tapılmış iz, meyit və onu əhatə edən əraziyə baxış keçirərkən, müəyyən edilmiş bütün hallar mümkün fərziyyələrə uyğun olaraq, bunların işə aidiyyəti olub-olmaması kimi qiymətləndirilməlidir.

Əgər öldürülmüş şəxsin şəxsiyyəti müəyyən edilməzsə və ya o, özü hər hansı bir cinayəti törətməkdə şübhəlidirsə, onda baxış gedişində meyit daktiloskopiya edilir (əl-barmaq izlərinin surəti çıxarılır).

Ölüm işlərində hadisə yerinə baxışın konkret vəzifələri və onun taktikası və xüsusilə də meyitə baxış ölümün törədilməsi üsulundan asılıdır. Əgər meyitdə küt, kəsici, deşici və ya doğrayıcı predmetlərlə törədilmiş zədələr aşkar edilibsə, onda hadisə yerinə baxış zamanı həmin bu alətlərin tapılmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Əgər hadisə yerində zədənin xarakterinə uyğun gələn alət tapılırsa, onda o, qan izlərinin, beyin hissəciklərinin, paltar cırıqlarının, əl-barmaq izlərinin aşkar edəlməsi üçün diqqətlə yoxlanılmalıdır. Cinayət aləti bəzi hallarda meyitdən uzaqda da yerləşə bilər. Ona görə də bu, inadlı axtarışlar və hadisə yerinin sərhədlərinin dəqiq müəyyənləşdirilməsini tələb edir. Meyitin üzərində aşkar edilmiş zədələr, qan izləri və hadisə yerindən tapılmış predmetlər geniş təsvir edilir. Kəsici, doğrayıcı, deşici alətlərdən istifadə etməklə törədilən intihar zamanı intihar edən şəxsin xəsarət yetirə biləcəyi orqanlara diqqət yetirilir. İntihar edən şəxsin qətl alətini tutduğu əli adətən qana bulanır. Bəzi hallarda meyitə baxış keçirilərkən, müdafiə olunma izləri də aşkar edilə bilər (məsələn, ölənin ovcunda kəsik və s.). Odlu silah tətbiq etməklə cinayət törədildikdə, meyitin olduğu yerə baxış keçirilərkən, istifadə olunmuş giliz və güllənin (qırma, karteç) axtarılıb tapılması lazımdır.

Atəşin açıldığı məsafəni müəyyən etmək üçün yaxından atəş açılmanın əlamətləri dəqiqliklə müəyyən və qeyd edilir, giriş və çıxış dəlikləri təsvir edilir (dəri çatışmazlıqlarının ölçüsü və xarakteri, dərinin dağılması, dəridə və paltarda olan yanmamış barıt hissəcikləri və s.), ov tüfəngindən atəş açılıbsa, keçə və onun qalıqlarını axtarmaq lazımdır. Baxış zamanı tapılmış tüfəngin meyitin əllərinə və ayaqlarına münasibətdə yerləşməsi qeyd edilməlidir.

İlgəkdən asılmış və ya ilgəklə boğulmuş meyitə baxış keçirilərkən, xüsusilə onun vəziyyətinə, kəndirin, elektrik naqilinin, kəmərin və ya digər boğucu vasitələrin meyitin boğazına və dayağa (qarmaq, tir və s.) bərkidilməsi üsuluna, həmçinin özünüasma zamanı ayaqaltı ola biləcək predmetlərin sayına və ölçülərinə diqqət yetirmək lazımdır. Əgər ilgək asılmış adamın boynundan yuxarıda yerləşib və ayaqaltı yoxdursa, onda belə təsəvvür yaranır ki, ya özünüasma səhnələşdirilib, ya da intihar edənin ayaqaltı kimi istifadə etdiyi əşya sonradan kimsə tərəfindən götürülüb. Ayaqaltının üzərində meyitin ayaqqabılarının izlərinin qalması belə fərz etməyə imkan verir ki, intihar edən şəxs bundan ayaqaltı kimi istifadə etmişdir. Ayaqaltıdan olan əşyada heç bir iz olmaması və ya digər şəxsin ayaqlarının təzə izlərinin olması səhnələşdirmədən xəbər verə bilər. Sonradan ekspertiza tədqiqatının nəticələri ilə birgə ayaqqabılara dəqiq baxış müstətiqə ölənin şəxsin ilgəyə ayaqaltısız - ağacla, divar ilə və s. çıxıb-çıxmadığını aydınlaşdırmağa imkan verir. Bu halda ayaqqabının altında sürtüşmə izləri, ağac qabığı hissəcikləri və s. müvafiq izlər qalır. Belə izlər paltarda da qala bilər.

Baxış zamanı kəndirin (digər boğucu vasitənin) quruluşu, qalınlığı (diametri), digər xarakterik xüsusiyyətləri, ilgəyin düyünü ilə dayağa

birleşdirilmiş yer arasındakı məsafə qeyd edilir. Düyünün bağlanması üsulu insanın vədişidir. Belə vədişin müəyyən edilməsi cinayətkarın axtarılmasına kömək edir və ya intihar faktını təsdiq edir. Buna görə də kəndirin düyünlərini açmır, ilgəyin düyünü əks tərəfindən kəsilir. Əgər imkan varsa, kəndirin dayağa bağlanan düyünü də saxlanılır.

Meyit olan otağa keçərkən, otağın (mənzilin) qapısının içəridən və ya çöldən bağlı olması, pəncərələrin bağlı və örtülü olması müəyyən olunur. Otaqda olan bütün sənədlər diqqətlə öyrənilir. Onların arasında ölümqabağı məktub ola bilər ki, bunlar da ölümün səbəbi və ya motivi barədə xəbər verə bilər.

Mənzildə öldürülmüş şəxsə baxış keçirilərkən, orada olan əmlakın mühafizəsi barədə də tədbirlər görmək müstəntiqin vəzifəsidir. Əgər öldürülən şəxs tək yaşayırdısa və ya ailə üzvləri baxış zamanı yoxdursa, belə hallarda mənzil açarla bağlanır və möhürlənir. Bu, xüsusilə vacibdir. Mənzilin açarı ölənin çağırılmış qohumlarına və ya mənzil-istismar sahəsinin nümayəndəsinə verilir.

Şahidlərin dindirilməsi. Təxirə salınmadan meyiti tapmış şəxslərin və qətlə görə şahidlərin dindirilməsi həyata keçirilir. Hadisəni görənlərin dindirilməsi zamanı aşağıdakıları müəyyən etmək lazımdır:

- qətl hansı şəraitdə baş vermişdir?
- hadisəni görən şəxs qətlə törədən şəxsi tanıyırmı və ya onun haqqında nə bilir?
- cinayəti törədən şəxsin əlamətləri necədir?
- cinayətkar hadisə yerindən hansı istiqamətdə hərəkət etmişdir və bu zaman o, hansı nəqliyyatdan istifadə etmişdir?
- cinayətkar hadisə yerindən hər hansı bir predmet götürmüşdürmü, əgər götürmüşsə, onun əlamətləri necə idi?
- cinayətkar hadisə yerində nə qoymuşdur?
- qətl baş verən zaman hadisəni görən şəxs harada idi və nə iş görürdü?
- hadisəni daha kim görmüşdür və ya kim görə bilərdi?
- əgər şübhəli şəxs məlumdursa, onunla və zərərçəkmiş şəxslə hadisəni görən şəxsin qarşılıqlı münasibəti.

Əlbəttə ki, göstərilən suallar təxminidir və işin gedişində konkret şəraitə uyğun olaraq dəyişdirilə və ya onlara əlavə oluna bilər.

Meyiti birinci tapan şəxsləri dindirərkən müəyyən edilir ki, hadisə harada və hansı şəraitdə baş verib, məhz hansı yerdə meyit tapılıb, onlar o yerə necə gediblər, meyit tapılanda onun vəziyyəti, paltarının vəziyyəti necə idi? həmçinin, dindirilən şəxsdən meyitin yanında və ya ondan uzaqlaşan kimisə görməməsi, meyitin vəziyyətinin dəyişilməməsi, dindirilən şəxsə meyitin sifətinin tanış olub-olmaması, əgər tanışdırsa, dindirilən şəxsin onunla hansı qarşılıqlı münasibətdə olması müəyyən edilməlidir.

Şahidlər, məsələn, meyitin tapılmasından bir az qabaq onun evindən kiminsə çıxdığını görən, həyəti süpürən şəxs, ölənin qonşusu və s. ola bilər.

İstintaqın ən mühüm vəzifələrindən biri də öldürülən şəxsin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsidir. Ölənin kim olduğunu bilən müstəntiq daha tam, əsaslandırılmış və konkret fərziyyələr irəli sürür və onları yoxlayır. Belə ki, ölənin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsi onun qohumlarından, tanışlarından şahid kimi cəlb etməyə, həmçinin onun ölümündə maraqlı olan şəxsləri müəyyən etməyə imkan verir. Əgər meyitin tapıldığı yer onun öldürüldüyü yer deyilsə, onda meyitin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsi, bir çox hallarda qətlin baş verdiyi yeri aşkar etməyə kömək edir.

Meyitin şəxsiyyətini müəyyən etdikdən sonra, onun qohumları, tanışları və iş yoldaşları ilə qarşılıqlı münasibətlərinin aydınlaşdırılması qətlin motivini öyrənməyə kömək edir.

Meyitin tapıldığı yerə baxış zamanı onun şəxsi sənədlərinin götürülməsi üçün tədbirlər görülür. Meyitin paltarında və ya onun yanında olan məktuba, cib dəftərinə və digər sənədlərə diqqət yetirilir. Meyitin paltarında və əşyalarında bir çox hallarda onun şəxsiyyətini təsdiq edən məlumatlar tapmaq olar: əşyalarında monoqramlar, hədiyyə edilmiş portsiqarlarda və ya saatda xatirə yazıları, paltarında və ya digər qeydlər. Ölənin soyadı, atasının adı, baş geyiminin, gödəkçəsinin, çəkmələrinin, kəmərinin və digər şeylərin içəri tərəfindən qeydlər edilə bilər. Şəxsiyyəti müəyyən edilməmiş meyitin bütün paltarları və onun üstündə olan əşyalar götürülür və saxlanılır.

Əgər baxış gedişində və ilkin əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində meyitin şəxsiyyətini müəyyən etmək mümkün olursa, onda meyitə baxış protokolunda şifahi portret metoduna əsasən o, dəqiqliklə təsvir olunur.

Meyitin tanınma fotosəkili çəkilir. Şəxsiyyəti müəyyən edilməmiş meyitin fotosəkilləri onun tapıldığı yerin yaxınlığında yaşayan şəxslərə, yerli əhalini yaxşı tanıyan şəxslərə və digər şəxslərə göstərilir. Meyitin fotosəkilləri çoxaldılır və daha çox adamın tanış olması üçün polis işçilərinə paylanılır.

Meyitin tanınma üçün təqdim edilməsi Azərbaycan Respublikası CPM-in 240-cı maddəsinə əsasən həyata keçirilir. Meyit təbii işıqlanma şəraitində tanınma üçün təqdim edilməsi daha səmərəlidir. Tanınma üçün çağırılmış şəxsin xahişi ilə meyitin vəziyyəti daha dəqiq baxmaq üçün dəyişdirilə bilər. Meyitin tanınma üçün təqdim edilməsinin nəticələri digər istintaq hərəkətləri ilə yoxlanılır. Təcrübədə belə hallara rast gəlinib ki, ölümündə iştirakı olan qohumu, müəyyən dəyişikliyə məruz qalmış meyiti tanımayıb və ya əksinə, istintaqı başqa səmtə yönəltmək, azdırmaq məqsədi ilə digər şəxsin meyitini "tanıyıb".

Meyit basdırıldıqdan sonra lazım gələrsə, onun tanınma fotosəkilləri də tanınmaya təqdim edilə bilər.

Məhkəmə-tibbi ekspertizası. Ölüm işlərində məhkəmə-tibbi ekspertizasının təyin edilməsi həmişə vacibdir. Belə ki, bu işlərdə ölümün

səbəbini müəyyən etmək lazım gəlir. Məhkəmə-tibbi ekspertizasının köməyi ilə aşağıdakılar araşdırıla və həll edilə bilər:

- a) ölümün səbəbi nədir?
- b) ölüm nə vaxt baş verib?
- c) meyiddə hansı xəsarətlər var, onların xarakteri, yerləşməsi və yaranma mexanizmi necədir, xəsarətlər hansı alətlə yetirilib, xəsarətlərin yetirilməsinin ardıcılığı və vaxtı?
- ç) xəsarətlər yetirilərkən, zərərçəkən hansı vəziyyətdə idi?
- d) meyitin pozası (vəziyyəti) dəyişdirilibmi?
- e) ölüm xəsarətlər yetirildikdən dərhal sonra və ya müəyyən vaxtdan sonra baş verib; bu vaxt zərərçəkən şəxs müəyyən hərəkətlər etməyi (müqavimət göstərmək, qışqırmaq və s.) bacarardımı?
- ə) meyiddə çarpışma və ya özünü müdafiə əlamətləri varmı?
- ı) ölənin qanının tipi və qrupu hansıdır?
- k) zərərçəkən şəxs ölməmişdən qabaq spirtli içki qəbul etmişdirmi?

Qadın meyitinin tapılması zamanı isə istintaq üçün əhəmiyyət kəsb edən suallar aşağıdakılardır:

- ölən hamilə deyildirmi; əgər hamilədirsə, hamiləliyin müddəti, abort etmək istəmənin əlamətləri varmı?
- öldükdən qabaq cinsi əlaqədə olmanın əlamətləri varmı?
- zor tətbiq etməklə cinsi əlaqədə olmanın əlamətləri varmı?
- zərərçəkən şəxs bakirə idimi ya yox?
- onun cinsiyyət orqanında sperma hissəcikləri varmı, əgər varsa, onlar bir şəxsə və ya bir neçə şəxsə məxsusdurmu?
- zöhrəvi xəstəlikləri göstərən əlamətlər varmı?

Meyiti tədqiq edən ekspert qarşısında qoyulan sualların xarakteri çox vaxt işin konkret hallarından, ən əvvəl isə ölümün törədilmə üsulundan asılıdır. Hissələrə bölünmüş meyitin və ya onun hissələrinin, həmçinin yeni doğulmuş uşaq meyitinin tapılması zamanı ekspertizanın təyin edilməsinin bəzi xüsusiyyətləri var. Çox hallarda yalnız ekspertin köməyi ilə müstəntiq tapılmış bədən hissələrinin insana və ya heyvana aid olmasını müəyyən edir. İnsan bədəninin tapılmış hissələri bir nəfərə və yaxud bir neçə nəfərə məxsusdur; meyitin hissələrə bölünməsinin üsulu və hissələrə bölmə ekspertizaya təqdim edilmiş alətlə törədilə bilərmi? Ekspert-həkim: tapılmış hissələrə görə şəxsin əlamətlərini müəyyən etməyə kömək edə; onun cinsini, yaşını, boyunu, onun üzərində hər hansı cərrahiyyə əməliyyatı keçirilməsini və ya keçirilməməsini, hər hansı xəstəlikdən əzab çəkib-çəkməməsini müəyyən edə; meyiddə onun məşğuliyyət növünü və vərdişlərini göstərə biləcək əlamətlərin olub-olmamasını aşkar edə bilər.

Ekspertiza meyiti hissələrə bölən şəxsin anatomik biliklərə və vərdişlərə (həkim-cərrah, ət bölən şəxs, qəssab və s.) malik olmasını müəyyən edir. Yeni doğulmuş uşağın meyitinə baxış, onun sağ və ya ölü doğulmasını, neçə aylığında doğulmasını, neçə gün yaşamasını, ölümün səbəbini müəyyən etməyə imkan verir.

Məhkəmə-tibbi ekspertizasını təyin edərkən, müstəntiq, ekspertin sərəncamına meyitdən başqa, cinayət işinin zəruri materiallarını da təqdim edə bilər. Lazım olduqda, ekspertə ölənün keçmişinə aid olan tibbi sənədlər-xəstəlik tarixinin surəti, müxtəlif tibbi aktlar, arayışlar, şəhadətnamələr göndərilir. Müstəntiqin özünün məhkəmə-tibb tədqiqatında iştirakı çox faydalı olar.

Maddi sübutların məhkəmə-tibbi ekspertizasının təyin edilməsi yolu ilə istintaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən aşağıdakı suallar həll edilir:

- müəyyən predmetlərdə (və ya verilən əşyada) insan qanı varmı, əgər varsa, hansı tip və qrupa aiddir;
- qan ləkələrinin yaranma müddəti;
- aşkar edilmiş ləkə spermadan yaranmayıb ki, əgər belədirsə, onda spermanın qrupu hansıdır;
- tapılmış tüklər insana və yaxud heyvana aiddirmi, əgər aiddirsə, tüklər adamın bədəninin hansı hissəsindəndir;
- tüklər özü tökülüb və ya yolunub, bu tüklər müəyyən olunmuş şəxsin tükləri ilə eynidirmi və s.

Şübhəli şəxsin tutulması. Qətl törədən şəxs istintaqın əvvəlində məlum olarsa, bu, prosesual məcburetə tədbiri kimi onun şübhəli şəxs qismində tutulması, evinin (yaşayış və iş yerinin) axrışı və şübhəli şəxs qismində dindirilməsi istintaq hərəkətləri həyata keçirilir.

Adam öldürmə cinayətlərində şübhəli şəxsin tutulması zamanı xüsusi sayıqlıq, iradəlilik, qorxmazlıq göstərmək lazımdır. Buna görə də, bu tədbirə ciddi hazırlaşmaq lazımdır. Tutulma, adətən, kifayət qədər təcrübəsi və onu həyata keçirmək üçün zəruri vasitələri olan polisin əməliyyat işçilərinə həvalə edilir. Qətl cinayətlərində şübhə edilən şəxs tutulan kimi təxirəsalınmadan, heç olmasa, ilkin olaraq, silahı və ya silah rolunu oynaya biləcək predmetləri götürmək üçün onun şəxsi axtarışı aparılır.

Tutulan şəxsi axtarış aparılan yerə gətirərkən, onun heç bir sənədi və ya predmeti atmaması, yaxud məhv etməməsi, habelə intihar etməməsi üçün lazımi tədbirlər görülür.

Əgər tutma şübhə edilən şəxsin evində və ya iş yerində həyata keçirilirsə, onda eyni vaxtda qətl alətini, qətl günü şübhəli şəxsin geydiyi paltarları, öləndən oğurlanmış əşyaları, həmin şəxsin qətdə iştirakını sübut edən qan izlərini və digər predmetləri və izləri götürmək üçün həmin yerdə axtarış aparılır. Eyni vaxda tutulanın şəxsi sənədləri də götürülür.

Bu qaydalara riayət olunmamasının hansı nəticələrə səbəb olacağı aşağıdakı misaldan görünür:

Azərbaycan Respublikasının Zaqatala rayonunun meşələrindən birində göbələk yığan şəxsin öldürülməsi işi üzrə bir gün ərzində əvvəllər məhkum olunmuş şübhəli şəxs müəyyən olundu. Zaqatalada onun evinə axtarışa gələn polis işçiləri onun ötən gün göbələk yığmaq üçün gedəndə geydiyi paltarlarını götürdülər. Lakin sonradan müəyyən olundu ki, ögey atasına məxsus olan paltarları polis işçiləri tutulanla bir yerdə getdikdən sonra, anası

və həyat yoldaşı tutma zamanı mənzildə olan qana bulanmış paltarlarını (o cümlədən, cırılmış plaşı) ev çiçəkləri olan yeşikdə gizlətməmişlər. Ona görə axtarış zamanı bu əşyalar tapılmadı. Lakin təkrar axtarış zamanı iş üçün çox əhəmiyyətli olan bu maddi sübutlar müəyyən olunaraq, götürüldü. Qeyd etmək lazımdır ki, bu əşyalar onun qohumları tərəfindən məhv də edilə bilərdi.

Şübhəli şəxsin tutulması və şəxsi axtarışından sonra, onun paltarına baxış keçirilir və sonra Azərbaycan Respublikası CPM-in 238-ci maddəsinin tələblərinə əsasən, onun bədəninin müayinəsi aparılır. Müayinə yolu ilə şübhə edilən şəxsin bədənində zərərçəkmişin müqaviməti zamanı yetirilmiş xəsarətlər (məsələn, yaralar, diş, dırnaq izləri), ölənin qanı, ləkələr və hadisə yerində digər hissəciklər müəyyən oluna bilər. Müayinə zamanı şübhə edilən şəxsdə həmçinin anadangəlmə xallar, çapıqlar, tatuirovkalar, bədən müxtəlif çatışmazlıqları və əvvəl qətli görənlər və şahidlər tərəfindən təsvir edilən digər xüsusi əlamətlər müəyyən edilə bilər.

Şəxsin itkin düşməsi və onun öldürülməsi ilə əlaqədar keçirilən ilkin istintaq hərəkətləri. Belə istintaq hərəkətlərinə ərizəçinin, şəxsin itkin düşməsi barədə məlumat verən şəxsin şahid qismində dindirilməsi, itkin düşən şəxsin yaşayış yerində axtarışı; meyit və ya onun hissələrinin gizlədilə biləcəyi fərz edilən yerlərə baxış və axtarış; itkin düşən şəxsin ailə üzvlərinin, qohumlarının, həmçinin iş yoldaşlarının və qonşularının dindirilməsi aiddir.

Şahidlərin dindirilməsi. Ərizəçini və itkin düşən şəxsi yaxından tanıyanların dindirilməsi zamanı aşağıdakılar müəyyən edilir:

-itkin düşən şəxsin keçirdiyi həyat tərzi, ətrafdakılarla qarşılıqlı əlaqəsi, itkin düşəni axırıncı dəfə harada və necə görüblər;

-itkin düşən şəxs psixi və digər xəstəliklərdən, alkoqolizmdən, narkomaniyadan əziyyət çəkirdimi;

- yaşayış yerini tərk edəcəyi və ya öz həyatı üçün narahatlığı barədə fikirlər söyləmişdirmi;

-dindirilən şəxsin itkin düşmənin səbəbləri barədə şəxsi rəyi və bu fikrə gəlmək üçün konkret əsasları;

-itkin düşənin əynində olan paltarları, sənədləri və əşyaları geniş təsvir etməklə əlamətləri;

-dindirilən şəxsin fikrincə itkin düşmüş şəxs hara gedə bilər;

-onun başqa şəhərdə yaşayan qohumlarının, tanışlarının ünvanları;

- itkin düşən şəxsin adından məktublar, teleqramlar, bağlamalar, pul göndərişləri daxil olmamışdır ki, əgər daxil olmuşdursa, onlar saxlanılırmı, onların məzmunu necədir.

Ərizəçilərin və itkin düşən şəxsi yaxından tanıyan digər şəxslərin ifadələri dəqiqliklə yoxlanılmalıdır. Təcrübədən məlumdur ki, bəzən şəxsin itkin düşməsi barədə ərizəni onun qətlə yetirilməsində iştirak edən, həqiqətin üzə çıxmasında maraqlı olan şəxslər verirlər.

İtkin düşən şəxsin yaşadığı yerə baxış keçirərkən və axtarış aparılarkən, meyit, onun ayrı-ayrı hissələri, qətlin və ya meyitin bölünməsinin aləti, qan izləri, işin hallarına və şahidlərin ifadələrinə görə itkin düşən şəxsin özü ilə götürə biləcəyi paltar, şəxsi sənədlər axtarılır. Onun adına doldurulmuş əmanət kitabçaları, şəxsi yazışma vasitələri və itkin düşən şəxsin fotosəkilləri götürülür. Gündəliklər, məktublar və itkin düşən tərəfindən yazılması şübhə doğurmayan digər şəxsi sənədlər yalnız öz məzmununa görə deyil, həm də müstəqil məktub nümunələri kimi də əhəmiyyət kəsb edir. Bunlar gələcəkdə şəxs itkin düşdükdən sonra, onun adından göndərilən məktublara, göndərilən yerdə mətnin onun özü tərəfindən yazılıb-yazılmadığını müəyyən etmək üçün ekspertiza təyin edildikdə, istifadə oluna bilər və s.

Fotosəkillər həm axtarış məqsədilə, həm də fototəsvirə görə tanınmaya təqdim etmədə istifadə oluna bilər.

Axtarış zamanı itkin düşənin şəxsiyyətini xarakterizə edən müxtəlif sənədlərə-əmək kitabçasına, xidməti xasiyyətnamələrinə, şəxsdə müxtəlif xroniki və ya digər ciddi xəstəliklərin olub-olmamasını göstərən müxtəlif arayışlara diqqət yetirilir.

Meyiti tapmaq məqsədilə, onun gizlədilər və ya basdırılar biləcəyi yerlər – zirzəmi, istifadəsiz su quyusu, çardaq, xəndək və s. diqqətlə yoxlanılır. Baxış və axtarış zamanı həmin yerin bu və ya digər hissəsinin yeni təmir olunmasına, ərazinin təzə şumlanmasına və yerin vəziyyətinin yenidən dəyişməsinə göstərən digər əlamətlərə diqqət yetirilir. Belə əlamətlər meyitin gizlədildiyi yeri göstərə bilər. Meyitin axtarışında iştirak etmək üçün meyitxanalara baş çəkmək və texniki vasitələrlə təmin olunmuş ekspert-kriminalistin dəvət olunması məqsədəuyğundur.

Əgər qətl və meyitin hissələrə bölünməsi hər hansı bağlı yerdə baş veribsə, onda cinayətkarların orada qalan izləri itirmək üçün etdikləri hərəkətlərdən sonra da orada izlər qalır. Əgər ilkin fərziyyələrə görə qətlin baş verdiyi otağın döşəməsi təmiz yuyulubsa, onda döşəmənin taxtaları arasında olan nə varsa, tədqiqat üçün götürülür. Bəzi hallarda qan izlərini aşkar etmək üçün döşəmənin taxtaları sökülüb qaldırılır. Qan izləri həmçinin itkin düşənin öldürülməsində şübhəli olan şəxsin paltarında, otaqda olan predmetlərin daxili hissələrində də aşkar edilir.

İtkin düşən şəxsin sağ olması fərziyyəsini yoxlamaq məqsədilə onun poçt-teleqraf göndərişləri üzərinə həbs qoyula bilər. İtkin düşənin adına və ya ondan öz qohumlarına belə göndərişlər olduqda, onlara baxış keçirilir, zərurət olduqda, götürülür. İtkin düşənin adından poçt göndərişləri cinayət işi başlamamışdan qabaq da ola bilər. Müstəntiq belə halları müəyyən etdikdə, həmin göndərişləri də götürür. Əgər itkin düşmüş şəxs sağdırsa, o, yeni pasport almaq üçün pasport-masa xidmətlərinə (orqanlarına), yeni hərbi bilet almaq üçün hərbi komissarlığa, öz əmanətini götürmək üçün əmanət kassasına, təqaüd almaq üçün yerli sosial təminat şöbəsinə müraciət edə bilər. Bu yerlərdən onun ərizəsini götürməklə, yerini müəyyən

etmək olar. Belə hallarda məlumdur ki, qətli törədən şəxs itkin düşənin adından onun qohumlarına və tanışlarına məktub və teleqramlar göndərir ki, onlar (həm də istintaq orqanları) inansın ki, itkin düşən sağdır və başqa yerdə yaşayır. Belə məktub və teleqramlara baxış və orada olan faktların yoxlanılması həqiqəti müəyyənləşdirməyə kömək edir.

Sual 3. Sonrakı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri

Ölüm işləri üzrə sonrakı istintaq hərəkətləri sırasına ən əvvəl, şahidlərin, şübhə edilən şəxslərin, təqsirləndirilən şəxslərin dindirilməsi, ekspertizaların təyin edilməsi aiddir.

Hadisəni görənlərin dindirilməsindən sonra, şahid qismində ölənin və ya itkin düşənin qohumları, onu tanıyan digər şəxslər, qonşuları, iş yoldaşları, tanışları, ölənin və ya itkin düşən barədə xəbər verə bilənlər dindirilir. Qətl törədildiyi və ya meyitin tapıldığı yerdən çox vaxt müəyyən şəxslərin (poçtalyonların, avtobus sürücülərinin, növbəyə çıxan polislərin, mühafizəçilərin, meşəbəyilərin və s.) gündəlik marşrutları keçir. Belə şəxsləri mütləq dindirmək lazımdır. Onlar qətlə bağlı mühüm halların müəyyən edilməsinə kömək edə bilərlər. İş üçün əhəmiyyət kəsb edən məlumatları çox vaxt öldürülən şəxsin qeyd kitabçasında ünvanları və telefon nömrələri olan şəxslərdən almaq mümkündür.

Ölüm işləri üzrə istintaq zamanı bütün kriminalistik ekspertizalara rast gəlinir. Daha çox məhkəmə - ballistik, trasoloci, xəttşünaslıq və soyuq silahların ekspertizaları aparılır. Bir çox hallarda qətlə odlu silah tətbiq edilməklə həyata keçirildiyindən, məhkəmə ballistikası sahəsinə aid olan müxtəlif məsələlərin həll edilməsi üçün xüsusi biliklərdən istifadə edilməsi zərurəti yaranır. Bunlardan istintaq üçün daha əhəmiyyətliləri aşağıdakılardır:

- meyiddən çıxarılmış və ya hadisə yerinə baxış zamanı aşkar edilmiş güllə tədqiq üçün təqdim olunmuş silahdan atılmışdır?
 - baxış zamanı aşkar edilmiş giliz həmin silahdan atılmışdır?
 - baxış üçün təqdim edilmiş bu silah atəş üçün yararlıdır?
 - meyiddə, sağ qalan şəxslərdə və ya tədqiqatə məruz qalan digər obyektlərdə atəşin yaxın məsafədən qalan izləri varmı?
 - meyiddən çıxarılmış və ya hadisə yerindən götürülmüş qırma, karteç və hər hansı bir şəxsdən götürülmüş analoci obyektlər eynidirmi və s.
- Bıçaq və ya zədə (xəsarət) yetirmək mümkün olan ləvazimatlar tapılarkən, kompleks trasoloci və məhkəmə-tibbi ekspertizalar qarşısında belə sual qoyulur: meyiddə olan xəsarət ekspertizaya təqdim edilmiş alətlə yetirilmişdir?

Ölüm işləri üzrə daktiloskopik ekspertiza, hər şeydən əvvəl hadisə yerində tapılmış əl-barmaq izlərinin kimə (ölənə, şübhə edilən şəxsə, təqsirləndirilən şəxsə, digər şəxslərə) məxsus olmasını müəyyən etmək üçün təyin olunur.

Yuxarıda sadalananlar hadisə yerində cinayət törədən şəxs tərəfindən qalmış ayaq, ayaqqabı, nəqliyyat vasitələrinin izlərinin kriminalistik tədqiqi trasoloci ekspertizaya aiddir. Bəzən, zərərçəkənin bədənində və ya yeyinti məhsullarında qətli törədənin dişlərinin izləri aşkar edilə bilər. Bu zaman izlərin tədqiqi üçün kompleks məhkəmə-tibbi ekspertizalar təyin etmək məqsədəuyğundur.

Ölümqabağı yazılmış və ölümün səbəbini, intiharın və ya qətlin motivlərini və iş üzrə digər mühüm halları izah edən məktub və ya sənədlər tapılırsa, onların kim tərəfindən icra olunduğunu da müəyyən etmək lazımdır. Bunun üçün xəttşünaslıq ekspertizası təyin olunur və onun köməklili ilə müstəntiq verilmiş suallara cavab tapır. Çox tez-tez ölüm işləri üzrə məhkəmə-psixiatrik ekspertizalar təyin edilir. Qətlər bəzən psixi xəstəliklərdən əziyyət çəkən şəxslər tərəfindən törədilir. Bundan başqa, cəzadan qorxan cinayətkarlar bundan qaçmaq üçün ruhi xəstə olduqlarını bildirirlər. Məhkəmə-tibb ekspertizasının təyin edilməsi üçün əsas, məsələn, cinayət törətmiş şəxsin əvvəllər psixiatrik müalicə müəssisələrində müalicə olunması, açıq motivsizlik, xüsusilə heç nə ilə izah edilməyən qəddarlıq ola bilər. İstintaq zamanı həmçinin, məhkəmə-kimyəvi, məhkəmə-fiziki və s. ekspertizaların təyin edilməsi zərurəti də yaranır.

Təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi (CPM-in 233-cü maddəsi).

Qətdə ittiham olunan şəxsin dindirilməsinə hazırlıq zamanı dindirmənin yazılı planının tərtib edilməsi məqsədəuyğundur.

Ölümdə ittiham olunan şəxslə dindirmə zamanı lazımi psixoloci kontaktın yaradılması ciddi çətinliklər yaradır. Törədilmiş cinayətin ağırlığı, veriləcək cəzanın ağırlığı, qətlin motivlərini müəyyən etmək üçün intim həyata müdaxilə - bütün bunlar müstəntiqin keçməli olduğu bu psixoloci səddi artırır. Dindirilən şəxsə izah etmək lazımdır ki, onun çox ağır cinayət törətməsinə baxmayaraq, məhkəmə yüngülləşdirici halları da nəzərə alacaqdır. Bunlardan biri də səmimi peşmançılıq və düzgün ifadənin verilməsidir.

Təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsinin taktikası çox hallarda onun öz təqsirini boynuna alıb-almamasından asılıdır. Təqsirini boynuna almayan şəxsdən qətl günü onun harada olması, bütün gün ərzində nə etməsi, onun ifadəsini kimin təsdiq edə bilməsi soruşulur. Təqsirini boynuna alan təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi zamanı yalnız qətli törədən şəxslərin bildiyi hallar barədə soruşulur. Bu hallara aiddir: bədəne yetirilən zədələrin sayı və xarakteri; onların yetirilməsi ardıcılığı; meyitin gizlədilməsi məqsədilə edilmiş hərəkətlərin detalları və s. Maddi və digər sübutların təqdim edilməsi ümumi taktiki üsullara riayət etməklə həyata keçirilir.

Əgər hadisə müstəntiqə tamamilə aydınsa, onda bütün suallar düzünə istiqamətdə qoyulmalıdır. Bu, yanlış fikirlərin aradan qaldırılmasına xidmət edir. Təqsirləndirilən şəxs törətdiyi əməli boynuna alırsa, onda ifadənin qeyd olunması zamanı səsyazmadan istifadə etmək lazımdır. Əgər o, iştirakçılar barədə məlumat verirsə, gələcəkdə yazılmış lentdən adam

öldürmədə iştirak edən şəxslərin dindirilməsində, həm də üzləşdirmə arzu olunmaz tərzdə aparıldıqda, taktiki məqsədlə istifadə etmək olar. Adam öldürmədə təqsirləndirilən şəxsdən ifadə alarkən, onun öz günahını təkzib edib və ya boynuna almasına baxmayaraq, diqqətlə onu yoxlamaq lazımdır.

Üzləşdirmə (CPM-in 235-ci maddəsi). Üzləşdirmənin aparılması təqsirləndirilən şəxsin törətdiyi əməlin daha dəqiqliklə işıqlandırılmasına xidmət edir. Əgər ifadələr arasında ziddiyyət yaranarsa, onda üzləşdirmə keçirilə bilər. Adam öldürmə cinayətlərində təqsirləndirilən şəxslə, ona qarşı verilən düzgün ifadənin təsdiq edilməsi məqsədilə onun arzuladığı fikirlərin aradan qaldırılması lazım gəldikdə, üzləşdirmə aparılır.

Üzləşdirmənin taktiki xarakterindən irəli gələrək, müstəntiq üzləşdirmənin iştirakçılarının bir-birinə suallar verməsi məsələsini də həll etməyə borcludur. Ölüm işlərində təqsirləndirilən şəxslər arasında üzləşdirmə aparılarsa, ortaya çıxan məsələləri onların ifadəsində göstərilən halların düzgün olmasının digər yolla da aydınlaşdırılmasına çalışmaq lazımdır (təkrar dindirmə zamanı verilmiş ifadələrə əsasən, digər istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi).

Tanınma. Adam öldürmə cinayətlərinin istintaqı zamanı tanınma üçün təqdim etmə daha xarakterik istintaq hərəkətidir. Bunlara aiddir:

1. Əgər ilkin istintaq hərəkətləri zamanı ölənin şəxsiyyətini müəyyən etmək mümkün olmadıqda, meyitin tanınma üçün təqdim edilməsi;
2. Şəxslərin tanınma üçün təqdim edilməsi.

Hadisə yerinə baxış və ya axtarış zamanı götürülmüş adam öldürmənin aləti və ya digər predmetlər cinayətin törədilmə alətinin müəyyən edilməsi üçün tanınmaya təqdim oluna bilər. Təqsirləndirilən şəxs verdiyi ifadənin düzgünlüyünü yoxlamaq məqsədilə, həm də onun iştirakçılarının bu cinayətdə iştirak etdiklərinin təsdiq edilməsi üçün cinayətin törədilməsində istifadə etdikləri alətlər də tanınmaya təqdim oluna bilər. Tanınmanın keçirilməsi təqsirləndirilən şəxsin ifadəsinin obyektivliyini təsdiq etmək qərarına gəlməyə imkan verəcəkdir.

İstintaq eksperimenti (CPM-in 262-ci maddəsi). Şahidlərin, şübhəli şəxslərin, təqsirləndirilən şəxslərin ölüm işi ilə əlaqədar və digər məqsədlə yaxşı nəticəyə nail olmaq, onların ifadələrini yoxlamaq üçün istintaq eksperimentindən istifadə etmək olar. Ölüm işləri üzrə təcrübədən irəli gələrək, hər hansı bir faktın (zərərçəkmiş şəxsin səs-küyü, atəş səsini, qatilin əlamətlərini müəyyən olunmuş görmə şəraitində), ölümün səbəblərinin mexanizminin ayrı-ayrı detallarını müəyyən etmək; izlərin yaranma prosesini yoxlamaq lazım gəldikdə, bu istintaq hərəkəti həyata keçirilir. Əgər atəşin yeri və istiqaməti və hansı məsafədən atılma barədə sual ortaya çıxırsa, onda eksperiment aparmaq lazım gəlir.

İfadələrin yerində yoxlanılması (CPM-in 260-cı maddəsi). Adam öldürmə cinayətlərinin istintaqında çox vaxt təqsirləndirilən şəxsin ifadəsinin təsdiq edilməsi və yoxlanılması bilavasitə hadisə yerində həyata keçirilir.

İfadənin yerində yoxlanılması zamanı təqsirləndirilən şəxs qətl yerini göstərir (meyitin gizlədildiyi yeri və ya hissələrə parçalandığı, həm də oraya gətirildiyi yolu, izi), həmin yerdə öz hərəkətlərini danışır və hərdən özünün, zərərçəkmiş şəxsin, digərlərinin hərəkətlərini nümayiş etdirir. Bu yerlərə çıxış zamanı nəinki sübutlar yoxlanılır, həm də iş ilə əlaqədar yeni sübutların müəyyən olunmasına da nail olunur. Təqsirləndirilən şəxsin (şübhəli şəxsin) ifadəsinin yoxlanılması və təsdiq olunması zamanı ola bilər ki, meyit və ya onun hissələri, cinayətin aləti, qatilə və ya ölənə məxsus olan predmetlər aşkar edilsin, Məsələn, kənd yerlərindən birində yaşayan M. nığahda olmadan hamilə olmuş və ətrafdakılardan gizli olaraq uşağı doğmuşdur. O, doğuşdan sonra, yeni doğulmuş körpənin boğazını ülgüclə kəsərək, dənli bitkilər bitən sahəyə atmışdır. Şübhəli şəxs qismində dindirilən M. toplanmış sübutların irəli sürülməsi (təqdim edilməsi) nəticəsində günahını boynuna almışdır. Bununla əlaqədar olaraq ifadənin yerində yoxlanılması keçirilmişdir. İfadənin yoxlanılması və təsdiq olunması prosesində M. uşağı doğduğu sarayı və dediyinə görə, ülgücü atdığı dağıdılmış su quyusunu göstərmişdir. İstintaq hərəkəti zamanı M. göstərdiyi saraydan qan izləri və yanğın söndürən maşının köməkliyi ilə quyudan sovrulmuş sudan ülgüc aşkar edilərək, götürülmüşdür.

Yuxarıda göstərilən misaldan belə aydın olur ki, ifadənin yerində yoxlanması zamanı təqsirləndirilən şəxsin tamamilə ifşa olunmasına nail olmaq üçün bu istintaq hərəkətinin taktikasına düzgün riayət etmək lazımdır. Göründüyü kimi, maddi sübutların tapılması və əldə olunmuş digər sübutların rəsmiləşdirilməsi və yoxlanılması araşdırmanın tam, hərtərəfli və obyektiv aparılmasına, cinayət törətmiş şəxslərin ədalətli şəkildə məsuliyyətə cəlb edilməsinə yönəldilmişdir. Demək olar ki, bu sualda adam öldürmə cinayətləri ilə əlaqədar sonrakı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri açıqlandı. Qeyd etmək lazımdır ki, törədilən adam öldürmə cinayətlərinin xarakterindən asılı olaraq, istintaq hərəkətlərinin dairəsi və xüsusiyyətləri genişləndirilə bilər. Belə ağır cinayətlərin araşdırılmasının daha səmərəli aparılması müstəntiqin təcrübəsi ilə də sıx bağlıdır.

Adam öldürmə cinayətlərinin törədilməsinin səbəb və şəraitin araşdırılması. Profilaktik tədbirlərin ibtidai istintaq zamanı həyata keçirilməsi. Adam öldürmə cinayətlərinin törədilməsinə kömək etmiş hallardan odlu silah və soyuq silahların saxlanması, alınması, verilməsi, qeydiyyatının aparılması qaydalarının pozulmasını; əldə düzəldilən odlu silahlar, həm də sağlamlığa zərərin yetirilməsi üçün xüsusi düzəldilmiş predmetlərin hazırlanmasını (material, alətlər, dəzgahdan istifadə etməklə); psixi - əsəb xəstəliklərinə düçar olmuş və ətrafda olanlar üçün təhlükəli şəxslər üzərində nəzarətin zəif olmasını və onların vaxtında xəstəxanalara göndərilməməsini və s. sadalamaq olar.

Digər səbəblərə:

- DİO, prokurorluq və məhkəmə orqanları tərəfindən adam öldürməklə hədələmə, bu cinayətlərin törədilməsinə hazırlıq faktları barədə siqnallara düzgün və vaxtında yanaşılmaması;

- polis əməkdaşlarının öz xidməti işində təşkilatçılığın zəif olması;
- xuliqanlıqın, dava-dalaşın və s. xəbərdarlığı zamanı işdə olan çatışmazlıqlar;

- spirtli içkilərin həddindən artıq qəbul edilməsi;

- ailədə və qonşularda, o cümlədən xidmətçilərə qarşı qeyri - normal əlaqələrin olması;

- bilavasitə cinayəti gözü ilə görmüş şəxsin vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməməsi və s. aiddir.

Adam öldürmə cinayətlərinin törədilməsinə kömək etmiş səbəb və şəraitin aydınlaşdırılması hadisə yerinə baxış zamanı və bütün istintaq prosesində davam etdirilir. Cinayət törətmiş şəxsin törətdiyi əməlləri gizli saxlaması, ört-basdır etmək niyyətini aradan qaldırmaq üçün kompleks hərəkətlərin həyata keçirilməsi ilə onun şəxsiyyətini öyrənmək lazımdır. Cinayətkar fəaliyyətin realizəsi, şəraitlə bağlı lazımı məlumatları hadisə yerinə baxış zamanı, eləcə də ayrı-ayrı maddi sübutlardan, bilavasitə cinayəti görən şəxsin, həm də təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsindən əldə etmək mümkündür.

Adam öldürmə cinayətləri üzrə təqsirləndirilən şəxsin ifadəsi alınan zaman şərait və səbəbin əsasını ziddiyyət yaratmadan diqqətlə yoxlamaq lazımdır.

İstintaq zamanı ayrı-ayrı müəssisələrin işində olan çatışmazlıqlar nəticəsində ölüm hadisəsi baş vermişsə, belə hallarda səbəb və şəraiti aydınlaşdırmaq üçün vəzifəli şəxs də dindirilməlidir. Ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə cinayətinə kömək edən halların aydınlaşdırılması məqsədilə istintaq eksperimentinin keçirilməsi vacibdir. Məsələn, ehtiyatsızlıqdan baş verən adam öldürmə cinayətinin istintaqı zamanı ov etmədə və ya atıcılıq yarışlarında ov yeri və atəş açmaq üçün nəzərdə tutulan məsafə, o cümlədən tədbir iştirakçılarının və kənar şəxslərin təhlükəsizliyinin təmin olunması dəqiqliklə aydınlaşdırılmalıdır. Belə hadisələrdə əsasən, istintaq eksperimenti keçirilir.

Müstəntiq istintaq zamanı cinayətin törədilməsi səbəb və şəraitini müəyyən etdikdə, onların aradan qaldırılması üçün tədbirlər görülməsi haqqında müvafiq dövlət orqanlarına, ictimai təşkilata və vəzifəli şəxsə təqdimat göndərir. O, bu səbəb və şəraiti aydınlaşdırdıqdan sonra, aradan qaldırmaq məqsədilə idarə, müəssisə və ictimai təşkilatlarda çıxışlar təşkil edir. Əmək kollektivləri və ictimai yığıncaqlarda yuxarıda göstərilən hallar barədə müstəntiq öz rəyini bildirərək, ayrı-ayrı şəxslərlə fərdi olaraq, tərbiyəvi xarakterli söhbətlər aparır.

CPM-in 221-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq müstəntiqin göndərdiyi təqdimata əsasən, ən gec bir ay müddətində lazımı tədbirlər

görülməli və təqdimat göndərmiş şəxsə bunun nəticələri haqqında məlumat verilməlidir.

Profilaktik işin ən vacib forması müəyyən olunmuş ərazidə törədilən adam öldürmə ilə əlaqədar cinayət işinin təhlilinin nəticələri barədə yerli dövlət orqanlarının və ictimai təşkilatların məlumatlandırılmasıdır. Adam öldürmə cinayətlərinin istintaqı zamanı və ya digər cinayətlərin istintaqında müstəntiqə ictimayyətə böyük köməkliyi ola bilər. Bu istiqamətdə olan köməkliyi aşağıdakı formalarda qeyd etmək olar:

- adam öldürmənin törədilməsi və ya hazırlanması haqqında məlumat vermək;
- qatilin tutulmasına köməklik göstərmək;
- cinayət törətmiş şəxs məlum deyilsə, onun şəxsiyyətinin müəyyən edilməsinə kömək etmək;
- ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin aparılmasında iştirak etmək;
- adam öldürmədə təqsirləndirilən şəxsin şəxsiyyətinin öyrənilməsinə kömək etmək.

İctimayyət nümayəndələri hadisə yerinə baxış zamanı hadisə yerinin mühafizəsinin təmin edilməsində, böyük əraziyə dağıdılmış meyit hissələrinin, predmetlərin, cinayətin alətinin tapılmasında, öldürülənin şəxsiyyətinin müəyyən edilməsində və s. kömək edirlər.

Çox vaxt cinayət törədildikdən sonra, bu halları bilavasitə görə şəxslər faktın adam öldürmə və ya digər cinayət hadisəsi olduğunu dərk etmirlər. Ona görə də əhalinin geniş kütləsinə müraciət etmək üçün yerli radio və televiziya vasitələrindən istifadə olunur. Bu zaman müstəntiq istintaqın tələb etdiyi səviyyədə qatilin şəxsiyyəti və s. barədə əhali kütləsinə müəyyən olunmuş dərəcədə məlumat verərək, ictimayyətə köməyə çağırır. Əsasən KİV-ə ötürülən məlumatlar istintaq sirrini təşkil etməməli və sensasiya xarakterli olmamalıdır.

NƏTİCƏ

Şəxsiyyətin həyat və sağlamlığı əleyhinə törədilən cinayətlərin istintaqının təşkili və cinayətin açılması təmin etmək üçün ayrı-ayrılıqda hər bir törədilən cinayətlərin törədilməsi üsulları, vaxtı, yeri, cinayəti törədən şəxsin şəxsiyyəti və s. digər elementlərin araşdırılması və hadisə yerinə

baxış zamanı toplanmış maddi izlər, sübutlar, adam öldürmə ilə əlaqədar meyitə tapıldığı yerdə baxışın keçirilməsi və s. məsələlər araşdırılmışdır.

Qəsdən adam öldürmə cinayətlərinə xüsusilə diqqət yetirsək, görürük ki, dövrümüzün bu günündə mütəşəkkil dəstələr tərəfindən «sifarişli» ölüm kimi cinayət aktlarında daha çox rast gəlinir. Məhz, bu cinayətlərin törədilməsi ustalığından irəli gələrək, biz nəzəri, həm də praktiki biliklərə dərinlən yiyələnməklə və mövzuda ətraflı göstərilmiş detallara istinad etməklə, bütün göstərilən elementlərin təcrübi tətbiqinə əsaslanmaqla, belə mürəkkəb cinayətlərin açılması cinayət törədən şəxsin ədalətli surətdə məsuliyyətə alınmasına nail ola bilərik.

Başqa cinayətlərə nisbətən daha sıx birləşmiş belə cinayətkarlar və qrupların aşkar edilməsi üçün müasir elmi texnikanın, o cümlədən, kriminalistik texniki vasitə və metodların tətbiq edilməsi xüsusilə vacibdir. Törədilmiş cinayətin hərtərəfli öyrənilməsi, sübutların yoxlanılması və cinayətkarın «isti izlərlə» təqib olunması məqsədinə çatmaq üçün hadisə yerinə baxışa dəqiqliklə əməl etməli, bütün izlərin aşkar edilməsi, götürülməsi və qeyd olunmasını, o cümlədən, mikroobyektlərin aşkar edilib götürülməsinə diqqət yetirmək lazımdır. Əgər, hadisə yerinə hərtərəfli, dəqiqliklə baxış keçirilməzsə, onda törədilmiş cinayətlərin istintaqının təşkilinə, fərziyyələrin qurulmasına, əməliyyət-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsinə, cinayətin açılmasına nail ola bilmərik.

Təcrübədə mütəşəkkil dəstələr tərəfindən törədilən cinayətlərdə əsasən, icraçılar məsuliyyətə alınır, ancaq qrupun digər üzvləri məsuliyyətdən gizlənilir. Məhz, belə halların aradan qaldırılması üçün dəstənin tamamilə ifşa edilməsi problemini kriminalistik metodların düzgün tətbiq olunması yolu ilə mümkündür.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, respublikamızda şəxsiyyətin həyat və səhhətinə qarşı edilən cinayətlərin istintaqının təşkili, cinayətin açılması və qarşısının alınması üçün bizə lazım olan nəzəri biliklərin müdavimlərin gələcək fəaliyyətində böyük əhəmiyyəti olduğuna əminik.